

Hoe Marcus het onuitsprekelijke van Jezus onder woorden brengt

Johan Velema, April 2021

Jezus was een man die indruk maakte. Als hij sprak en de mensen onderwees werden zij enthousiast. We lezen dat ze ‘versteld staan’ over het gezag dat hij uitstraalde (1:22). Direct daarna vertelt Marcus dat Jezus een onreine geest uitdrijft en dat de mensen ‘verbijsterd’ zijn en vragen: ‘Wat is dit allemaal (1:27)?’¹²

Reacties

Steeds weer in het evangelie van Marcus zien we situaties waar mensen geconfronteerd worden met het bovennatuurlijke. Soms zijn het wonderen die opgetogen reacties uitlokken, zoals de genezing van een man met beperkte mobiliteit, of de genezing van een man die niet kon horen of spreken. ‘De mensen stonden versteld en loofden God’ (2:12); zij waren “geweldig onder de indruk en zeiden: ‘Alles wat Hij doet is goed’..!’ (7:37). Maar er zijn ook momenten dat zo’n confrontatie overweldigend is en angst oproept. Dat zien we bijvoorbeeld na de emotionele hoogten en diepten die de discipelen doorstaan tijdens twee stormen op het meer van Galilea. We lezen dat als ze zien hoe Jezus controle heeft over de krachten van de natuur, ze ‘door grote schrik’ bevangen werden (4:41) en dat ze ‘helemaal van hun stuk gebracht’ waren (6:51). De mensen die zien hoe de door demonen bezeten man weer een normaal mens geworden is, worden ‘door schrik bevangen’ (5:15). Als het dochtertje van Jairus weer tot leven is gewekt, lezen we: ‘Iedereen was met stomheid geslagen’ (5:42). Steeds weer zijn het momenten waar wat Jezus doet elk bevattingvermogen te boven gaat.

Bij de verheerlijking op de berg komt de onzichtbare werkelijkheid zo dichtbij dat de discipelen ‘door schrik overweldigd waren’ (9:6). Het zeldzame Griekse woord dat hier gebruikt wordt, wordt verder in de Bijbel alleen gebruikt voor de confrontatie van Mozes met de toorn van God (Deut.9:19 LXX, Heb.12:21).

Vragen

We zien dan ook dat men vragen begint te stellen. De schriftgeleerden vragen: Hoe durft Hij dat te zeggen (2:7)? De discipelen vragen: ‘Wie is Hij toch, dat zelfs de wind en de zee Hem gehoorzamen (4:41)?’ De mensen in Nazareth vragen: ‘Waar haalt Hij dat allemaal vandaan? Wat is dat voor wijsheid die hem gegeven is (6:2)?’ Na de tempelreiniging vragen de leiders van het volk: ‘Op grond van welke bevoegdheid doet U die dingen (11:28)?’ Er zijn ook allerlei geruchten in omloop over Jezus (6:14-16, 8:28). Sommigen zeggen dat hij Johannes de Doper is, die is teruggekomen uit de dood. Anderen zeggen dat hij Elia is, die komen zou (Mal 4:5). Velen noemen hem een groot profeet.

Aanwijzingen

Marcus houdt nergens een theoretisch betoog over wie Jezus is. Zelfs Paulus, de grootste filosoof van het hele Romeinse keizerrijk, doet nergens een poging om het mysterie van Jezus te beredeneren. Hij zegt dat Jezus de Zoon van God is (Rom.1), dat hij is afgedaald uit de hemel (Fil.2), maar hij probeert niet dat te bewijzen. Het is een gegeven dat niet in woorden te vatten is. Jezus die mens is, geboren, opgegroeid, lijfelijk aanwezig, en tegelijk God. Marcus vertelt over Jezus. En al vertellend geeft hij allerlei hints – aanwijzingen - die wijzen op het anders zijn van Jezus, die wijzen naar zijn unieke, goddelijke natuur. In dit artikel willen we een aantal van die aanwijzingen benoemen. Tezamen vormen ze een beeld dat tot de onontkoombare conclusie leidt dat Jezus oneindig veel meer was dan een mens met bijzondere gaven of met een bijzondere relatie met God; meer dan een uitnemend geestelijk leider of een buitengewone profeet.

Er zijn in onze tijd veel theologen die zeggen dat Jezus nooit de bedoeling had een nieuwe religie te beginnen; dat Hij daar veel te nederig voor was, zichzelf te zeer wegcijferde. Er wordt dan naar Paulus gewezen als degene die het verhaal van Jezus heeft uitvergroot tot er een nieuwe religie was ontstaan³. Paulus zou een heel andere boodschap hebben verkondigd dan Jezus. Door Paulus werden de tegenstellingen tussen Joodse en niet-Joodse christenen aangewakkerd. Dergelijke argumenten spelen ook een belangrijke rol in het gesprek tussen Moslims en Christenen. Moslims willen in Jezus een bijzondere profeet zien met een speciale status, maar niet meer dan dat. Een Jezus die tegelijk God en mens is, dat is voor hen niet uit te leggen als je werkelijk gelooft dat God één is. Zonder iets af te doen van het honderd procent menszijn van Jezus, is het daarom goed ook aandacht te vragen voor die andere kant van zijn persoon – nl. dat hij honderd procent God was en is.

Gezag

In hoofdstuk 2 lezen we dat Jezus tegen een gehandicapte man zegt: 'Je zonden worden je vergeven'. Hij zegt dat gewoon - op eigen gezag. Hij gebruikt niet de actieve vorm: Ik vergeef je je zonden. Nee, Hij gebruikt de passieve vorm: Je zonden worden je vergeven. Alle aanwezigen begrepen dat Jezus daarmee bedoelde: *God* vergeeft je je zonden. Het verbazende van deze uitspraak is het gezag dat Jezus zich hiermee toe-eigent. In het Oude Testament zien we dat zonden worden vergeven door een priester nadat een offer is gebracht (Lev.4:20, 26, 31, 35) of door een profeet die vergeving uitspreekt en uitdrukkelijk spreekt namens God (bv. 2Sam.12:13). Maar hier is geen sprake van een offer en Jezus gebruikt geen profetische formule in de trant van 'zo spreekt de Heer'. Hij neemt de vrijheid om namens zijn Vader te spreken. Vanuit zijn één zijn met God door de inwoning van de Heilige Geest, weet Jezus wat zijn Vader wil. Het is een samenspel tussen de drie personen van de drie-eenheid.

Steeds weer zien we dat Jezus spreekt met gezag zonder daarbij te refereren aan iets of iemand buiten zichzelf. Bijvoorbeeld als Hij de demonen beveelt de geesteszieke man te verlaten (5:8) of als Hij de wind en het water bestraffend toespreekt tijdens de storm (4:39). Als hij het dochttertje van Jairus weer wakker maakt uit haar doodslaap (5:41), zijn er geen lange gebeden of intensief lichamelijk contact - zoals bij de profeten Elia (1 Kon 17) en Elisa (2 Kon 4). Jezus zegt eenvoudig: 'Ik zeg je, sta op!'

Mensenzoon

Als Jezus vergeving spreekt over die gehandicapte man (2:5), beschrijft Marcus de reactie die daarop komt en we zien dat Jezus weet wat er in de harten en gedachten van de mensen om hem heen omgaat. Was het hun lichaamstaal? Kon Hij het van hun gezichten aflezen? Of zag Hij meer dan een gewoon mens kon zien? Marcus suggereert dat. Jezus neemt het initiatief om de onuitgesproken bezwaren te bespreken. Hij laat het verwijt van godslastering liggen en gaat in op de vraag of Hij mag vergeven. Maar Hij doet dat op een versluisde manier. Hij spreekt over zichzelf in de derde persoon en gebruikt de uitdrukking 'de Mensenzoon'.

Volgens M.J. Paul⁴ is dit een uitdrukking met meerdere lagen. De oppervlakkige luisteraar in die tijd zou denken dat Jezus eenvoudig over zichzelf sprak, terwijl mensen die dieper doordachten er een referentie naar Dan.7:13 in zagen⁵. Zij konden hieruit aflezen dat Jezus wel een messiaanse claim neerlegde, maar zonder zich te verbinden met een bestaande, vastomlijnde invulling daarvan.

Let wel, Jezus zegt niet: Ik ben de Mensenzoon. Maar als we het geheel van de gebeurtenissen overzien moet dat toch de conclusie zijn. Jezus spreekt over de volmacht die de Mensenzoon heeft om zonden te vergeven, net als Hij zojuist had gedaan⁶.

Wat zegt Jezus zelf?

Door het hele Marcus-evangelie heen zien we dat Jezus vermijdt om expliciet te zeggen 'Ik ben de Zoon van God'. Als de demonen dat over Hem zeggen, legt Hij hen het zwijgen op (1:34, 3:11). Een dergelijke claim zou tot heftige veroordeling hebben geleid en Hem het werken onmogelijk hebben gemaakt. Pas aan het eind van het evangelie - in 14:61 - spreekt Jezus die claim zelf uit. Op dat moment weet Hij dat Hij gaat sterven en bespoedigt door dit te zeggen zijn eigen dood.

Wel licht Jezus soms een tipje van de sluier op. Bijvoorbeeld vertelt Hij de gelijkenis van de pachters (Mar.12), gedurende de laatste dagen voor zijn dood. We zien hem in die periode dan zo ver gaan als Hij kan om uit te leggen wie Hij is, zonder dat expliciet te zeggen. Indirect geeft Jezus met die gelijkenis een waarschuwing af: Weet wat je doet! Ik weet dat jullie plannen maken om mij te doden. Maar dat zal ernstige gevolgen hebben. Want ik ben niet maar een dienaar, een profeet, maar de zoon van de eigenaar, van God.

In diezelfde periode geeft Jezus ook een raadsel op om zijn luisteraars te helpen begrijpen hoe de vervulling van de beloften van het Oude Testament er uit zou kunnen zien (12:35-37). Die Messias - die zoon van David - hebben jullie ooit doordacht wat dat in de praktijk betekent? Hij moet wel meer zijn dan een groot leider of een geweldige strijder. Kloppen jullie verwachtingen rondom die messiaanse figuur eigenlijk wel? Ook daarmee wijst Jezus naar zichzelf en probeert inzichtelijk te maken dat zijn bediening wel degelijk overeen komt met wat werd voorspeld.

Paradox

Er is een intrigerende paradox in de manier waarop Jezus spreekt over zijn naderende lijden in de hoofdstukken 8-10. Hij zegt dat de Mensenzoon 'zou moeten' lijden (8:31). Maar op een ander moment zegt Hij dat Hij gekomen is 'om te dienen en zijn leven te geven' (10:45). Het was geen noodlot, maar een weloverwogen besluit van Jezus om zijn dood tegemoet te gaan. Was het een ongezonde doodswens van Jezus? Een symptoom van innerlijk psychisch lijden? Als we daar tegenin gaan door te zeggen dat Jezus volkomen gehoorzaam wilde zijn aan de wil van de Vader, zoals Paulus later doet (Fil.2:8), wordt dan God de Vader daarmee niet een verschrikkelijke boeman? Iemand die er plezier in heeft zijn eigen kind pijn te doen?

Een zelfde paradox vinden we in de manier waarop Jezus spreekt over de opstanding. Aan de ene kant zegt Hij dat Hij zelf zal opstaan, actief (8:31, 9:9), iets wat de discipelen onbegrijpelijk voorkomt (9:10). Maar op een later moment gebruikt Jezus de passieve vorm: 'Nadat ik uit de dood ben opgewekt' (14:28). Later gebruikt Marcus de passieve vorm als hij in 16:6, 14 aan de opstanding refereert. Ook bij Paulus, die zijn brieven schreef voordat Marcus aan zijn evangelie begon, zien we die tegenstelling. Enerzijds zegt Paulus dat God 'zijn eigen zoon niet heeft gespaard, maar hem omwille van ons allen heeft prijsgegeven' (Rom.8:32), waarbij hij het initiatief bij de Vader legt. Maar elders zegt hij dat Christus zich voor ons heeft *overgegeven* in de dood (Gal.2:20, Ef.5:2, 25); daar lijkt Jezus het initiatief te hebben genomen.

We moeten wel aannemen dat bij elk van deze schijnbare tegenstellingen beide formuleringen waar zijn, maar elk op zich tekort schieten om uit te drukken wat er werkelijk gebeurde. De weg uit de paradox is aan te nemen dat de Vader en de Zoon *samen* het besluit namen tot het lijden en *samenwerkten* in de opstanding. Maar dat kan alleen als Jezus in volle vrijheid met God omgaat in een relatie van gelijkwaardigheid.

Marcus vertelt ons over dat moment op een hoge berg, waar Jezus van gedaante veranderde en aan geen enkele menselijke beperking gebonden lijkt (Mar.9). Een paar hoofdstukken verderop vertelt Marcus over Getsemane, waar Jezus diepe angst ervaart voor de dood (14:33-34). Op de berg werd

Jezus' honderd procent goddelijke natuur even zichtbaar en werd duidelijk dat de dood geen probleem voor hem was – terwijl in de tuin zijn honderd procent menselijke natuur hem intense angst en verdriet deden ervaren. Hoe dat allebei mogelijk is gaat ons bevattingsvermogen te boven. Dat kan ook niet anders als Jezus werkelijk God is. Het kenmerkende van God is nu juist dat Hij zich aan ons verlangen om te begrijpen en te beheersen onttrekt. De persoon van Jezus blijft een mysterie, dat we niet kunnen analyseren maar slechts in geloof aanvaarden.

¹ De ideeën en inspiratie voor dit artikel komen uit twee recent verschenen boeken van Daniel Bourguet: *L'humble divinité de Jésus dans l'évangile de Marc Tome 1 et Tome 2*. Olivetan, 2020 en 2021.

² Deze tekst werd gepubliceerd in *StudieBijbel Magazine*, 14:4 (juni 2021), blz.10-14.

³ A.N Wilson, *Paulus: De geest van de apostel* (Amsterdam: Prometheus, 1997).

⁴ M.J. Paul. Zoon des Mensen. in: M.J. Paul, G. v.d. Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël –Daniël*. Studiebijbel Oude Testament, deel 11 (Veenendaal: Centrum voor Bijbelonderzoek, 2014), 1018-1026.

⁵ Dan.7:13-14: 'Ik keek toe in de nachtvisioenen, en zie, er kwam met de wolken van de hemel iemand als een Mensenzoon. Hij kwam tot de Oude van dagen en men deed Hem voor Zijn aangezicht naderbij komen. Hem werd gegeven heerschappij, eer en koningschap, en alle volken, natiën en talen moesten Hem vereren. Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, die Hem niet ontnomen zal worden, en Zijn koningschap zal niet te gronde gaan' (HSV).

⁶ In 10:32-33 legt Marcus één keer expliciet de link tussen Jezus en de Mensenzoon. Jezus neemt daar de discipelen apart en vertelt hen 'wat hem zou overkomen'. Vervolgens zegt Hij: 'de Mensenzoon zal worden overgeleverd'.